

Advarer forskere mot råtne oppmuntringer

Øystein Helmikstøl

journalist i Psykologtidsskriftet

Adriane Lilleskare Lunde

Råtne incitamenter frister forskere til å ta snarveier som kan være brudd på god forskningsskikk, advarer Torkild Vinther i Granskingsutvalget.

– Du har skrevet at det bør foregå en stadig debatt om hvordan vi best bekjemper fusk. Hva vil du bidra med i debatten?

– Det bør hele tiden være en offentlig diskusjon om retningslinjene for de nasjonale forskningsetiske komiteene. Vi må diskutere om vi henger med, sammenlignet med andre land. Og vi må spørre oss selv om interesse for plagieringssaker tar oppmerksomhet bort fra andre forskningsetiske problemstillinger. Vi må også diskutere hvordan vi kan få mer forskning om vitenskapelig uredelighet og forskningsetikk, det er et stort problem at det kun i begrenset omfang er forsket på området i Europa. Heldigvis kommer det noe i EU framover, gjennom programmet «Horizon 2020» om vitenskap og integritet.

– Matthias Kaiser, en av de få i Norge som har forsket på dette, skriver i sin siste fagartikkel at det ikke står bra til med vitenskapens integritet. Er du enig?

– Forskingen som finnes på området, er svært begrenset, og det som finnes, tar i høy grad utgangspunkt i amerikanske forhold. Noen metaanalyser viser at det kan være opp mot 3 prosent vitenskapelig uredelighet innenfor forskning. Undersøkelser om forskningsetisk diskutabile handlinger, som duplikering (se side 9, red. anm.) og ikke å opplyse om interessekonflikter, tyder på at tallet er opp mot 30 prosent. Hvis det er riktig, har vi et problem med vitenskapens integritet.

– Kaiser virker usikker på om opplæring i etikk hjelper. I alle sakene om overtredelse han kjenner til, har de involverte vært opplært i etikk.

– Jeg er enig i at man kan stille spørsmål ved i hvilken utstrekning etikkundervisning hjelper, men hva skal man ellers gjøre? Utdanning og opplæring i forskningsetikk er en del av å holde fast i en god kultur. Hvis man havner i en sak om påstått vitenskapelig uredelighet, kan man jo bruke som unnskyldning at man ikke har fått opplæring i det. Da blir det et problem. I de siste ti årene har forskerutdanningen blitt mye mer formalisert enn den var før. Det er bra også for forskningsetikken.

– Ser du svakheter i systemet som kan åpne for vitenskapelig uredelighet?

– Etter Stapel-saken (se side 17, red. anm.) i Nederland snakker man der om «de råtne incentiver». I systemet kan det ligge noen incitamenter, ikke til grov uredelighet, men til å ta noen snarveier hist og her som kan være brudd på god forskningsskikk. Det er for eksempel mye som tyder på at det er økt konkurranse og større press om å publisere, uten at jeg skal uttale meg om Norge spesielt. Og igjen: Det trengs forskning for å finne ut mer om dette.

– Hva vil du si om tidsskrifters ansvar?

– De har et ansvar for å sikre at det de produserer, er i tråd med god skikk. Hvis det er artikler som er problematiske, skal de selv undersøke videre, eller finne andre som kan undersøke. Det kan i en del land være vanskelig for redaksjoner å få kontakt med og svar fra ansvarlige som bør gå videre med slike saker. Institusjonene tar det kanskje ikke alvorlig. Dette tror jeg ikke gjelder i Norge. Her er vi rimelig godt organisert. Min erfaring er at mange tidsskrifter har innsett at de har et ansvar selv om hovedansvaret ikke ligger her.

– **Selvjustis i akademia, fungerer det godt nok?**

– Forskningsetikkloven sier at hovedansvaret ligger lokalt, men holdningen om at selvregulering er tilstrekkelig, har vært på tilbaketog de siste 30 årene. Det startet med store saker i USA. Da bygget man opp nasjonale organer, som er et uttrykk for at selvregulering ikke har vært tilstrekkelig. Lederen i det som tilsvarer Granskingsutvalget i Finland, har sagt at «selvregulering uten nasjonalt overoppsyn ikke fungerer. Men det kan fungere *med* nasjonalt overoppsyn.» Det er stadig noen land med stor tiltro til selvregulering.

– **Redaktør i forskning.no, Nina Kristiansen, ønsker mer innsyn rundt brudd på forskningsetikken. Hun mener «forskere behandler hverandres uredelighet i lukkede fora».**

– Hun retter kritikk mot de nasjonale komiteene og også Granskingsutvalget, men det er forskjellige utgangspunkter. Når Granskingsutvalget behandler saker, er det tatt inn i loven at vi kan unnta saken fra offentligheten så lenge saken behandles. Det er for at de som skal ta avgjørelser, ikke skal være påvirket av debatt som måtte komme i tidsskrifter og andre medier om dette, før utvalget har fattet sin egen konklusjon. For Granskingsutvalget er det rimelig klart; det har lovgiveren uttalt seg om. Åpenhet er alltid bra, men det ligger ikke i vårt mandat å arbeide for full åpenhet om saker som gjelder vitenskapelig uredelighet så lenge det foregår en gransking. Det er også personvern hensyn å ta. Men åpenhet og debatt om den konkrete saken og forskningsetikk som sådan er viktig, når konklusjonene foreligger.

– **Er det gode nok regler og rutiner for kontradiksjon i Granskingsutvalget?**

– Ja, det vil jeg si. Reglene følger av forvaltningsloven. Om Granskingsutvalget følger reglene, må andre bedømme.

– **Er det god nok kunnskap om psykologisk forskning i Granskingsutvalget?**

– Granskingsutvalget vurderer alltid om man har den kompetansen som skal til for å granske en sak. Dette vil også gjelde ved en sak om psykologisk forskning. Og selv om man har kjennskap til faget, så vil det ofte være spesielle deler av det man ikke kan godt nok.

– **Hvilke regler gjelder om prosent plagiert innhold for fagartikler?**

– Det gjelder ingen spesielle regler om prosent. Plagiering er brudd på god vitenskapelig praksis, og kan være så alvorlig at det er tale om vitenskapelig uredelighet. Om det reelt er tale om plagiering, og om alvorlighetsgrad, kommer alltid an på en konkret vurdering, og handler ikke bare om resultatet av å bruke elektroniske verktøy. Internasjonalt gjelder samme overordnede regler.

– **Hvilke regler gjelder for dobbeltpublisering og selvplagiering?**

– Dobbeltpublisering er som hovedregel ikke god praksis. Men det kan være særlige forhold i konkrete tilfeller. Selvplagiering er egentlig ikke noe bra ord. «Duplikering», på engelsk «duplicating», brukes derfor ofte i stedet. Det er i utgangspunktet brudd på god vitenskapelig praksis, selv om det ikke oppfattes som like alvorlig som plagiering. Duplikering eller selvplagiering kan bidra til å gi et feilaktig bilde av den enkeltes forskningsinnsats. Men også her kommer det an på en konkret vurdering. Duplikering vil sannsynligvis bli inkludert i neste versjon av retningslinjene for de nasjonale forskningsetiske komiteene.

Hvorfor NÅ?

- Torkild Vinther er sekretariatsleder i Nasjonalt utvalg for gransking av redelighet i forskning (Granskingsutvalget).
- 10–12 saker er i snitt innom Granskingsutvalget hvert år. I 2014 var tallet noe lavere.

- Psykologtidsskriftet har kjørt nærmere 1000 artikler igjennom et plagiattkontrollprogram. Se Aktuelt-saken på de neste sidene.
- Se også leder (side 1) og spalten Derfor på side 31.